

Csendártalom

Milyenek a nők a világnak azon a fertályán?

Sápadtak, törékenyek, hallgatagok, dolgosak.

Nem úgy, Hanem a gyakorlatban, a használatban milyenek?

Nem tudom.

Vadásztál tigrisre, elefánthátról?

Nem.

Hát mit csináltál ott egész idő alatt?

Erre már hümmögni sem érdemes, nemhogy válaszolni.

Nem csinált mást egész idő alatt ugyanis, mint épített egy erőművet "a világnak azon a fertályán". Nem tudja, milyenek a nők "használatban", nem vadászott tigrisre elefántról.

Mindössze egy erőművet épített.

De afelől nem kérdezgették a pályatársai. Senki sem kérdezgette.

A mű körül, a munkája körül fülsiketítő csend.

Egy nyomdász mondja, keserűen:

Ha keresgélek a betűszekrények között, hogy egy gusz-tusomra való cimbetütípust válasszak, ami a cikk tartalmához illik, betüt, amely elüt a folytonosan használttól, a szaktársaim közül többen körülállnak és megjegyzéseket tesznek: minek ez? minek ennyit válogatni? amíg itt bogarászol, kisedhettél volna három másik címet! nem vagy te normális. Egyre többször veszem észre, hogy a ritkább, szép betügarnitúrák eltűnedeznek a kezem ügyéből. Dugdos-sák előlem. Ha egyszer-egyszer sikerül mégis olyan címet szednem, amelyik nekem is tetszik, amelyikkel elégedett vagyok, szó sem esik róla. Nincs rá megjegyzés. Nincs róla vélemény. Sőt: haragusznak rám miatta.

A munkája körül dühös csend. Fűlsiketítő csend.

Egy biológus mondta el:

Kutatok, kísérletezek másfél évig, kettőig. Rámegy a munkaidőm nagy része, az életem egy része. Új eredményre jutok tudom róla, hogy hasznos. Tudom róla, hogy jó. Nem egyszer, nem tizszer, hanem százszor meg százszor ellenőriztem a másfél--két év alatt. Végül előállok vele. Bólintanak rá, tudomásul veszik, alkalmazni kezdik, vagy nem kezdik alkalmazni. Szó nem esik róla több, véleményt nem hallok róla. Hallgatólagos eredmény. Esetleg hallgatólagos kudarc. Ha kudarc, az is hallgatólagosan megy feledésbe. De ha a rutinmunkámat végzem, szinte félkézzel, kivált, ha olyan rutinmunkát, amely egyik vagy másik főnököm kutatását igazolja és eredményének csap hirt, dicséretet kapok, jó szót, prémiumot. A saját eredményembe, az új eredménybe, ami töprengést követelt, figyelmet, gyötrelmet, aminek egész magamat adtam oda, nemcsak a félkezemet, abba legföljebb beletörődnek és hallgatnak róla.

A fűlsiketítő csend.

Egy új középület avatása a közelmúltban. Korcszerű, érdekes, szép, célszerű épület. Tervezésében meg kellett küzdeni valamivel, amivel más középület tervezésében nem, vagy csak ritkán: nagy épületet, közös használatra, sokak használatára szánt épületet kellett elhelyezni kis parcellán, akkorkán, mint körülötte a többi családi ház telke. Az épület beleillik ebbe a háztáji környezetbe, ebbe a bukolikus utcácskába, mégis tetőtől talpig középület. Közös nagybirtok egy konyhakertnyi területen. Nem magasabb, mint a többi ház körülötte, mégis valahogy kiemelkedik közülük. Nem szélesebb, mint a többi, mégis minden belefér, ami a rendeltetéséhez kell. Szinte nagyobb a belseje, mint a külseje, mintha itt egy légköbméterbe három férne. Az épület mintha háromszor nagyobb volna önmagánál. Okos csoda. Szerény, meghitt monumentalitás. Az avatóbeszédben

sok nyomatékos szó esett azokról, akik megjelentek és személyükkel emelték az ünnepség tényét. Azokra, akik részt vettek az építésben, kisebb hangsúly jutott. A két tervező nevének a beszéd végén egy mellékmondat alárendelt ágában maradt hely. De még ez is ritkaság: általában épületavatásokon az építészt meg se szokták említeni.

Fülsiketítő csend.

Alig néhány hét alatt, korántsem valamilyen előre megfontolt "felmérésben", hanem véletlenül gyűlt össze ennyi eset s még jó néhány hasonló, amely a munka, az erőfeszítés, az eredmény körül mindegyre mélyülő csendet jelzi.

Véletlenül? Sajnos, mind kevésbé lehet a véletlenre kenni az efféle jeleket. Hovatovább nem lehet komolyabb, őszinte beszélgetésbe fogni anélkül, hogy előbb-utóbb, a legkülönbözőbb foglalkozású, mesterségű, hivatású emberekből ki ne fakadna, hogy a saját bőrükön érzik a csend nyomását.

Panaszkodnak a csendre, felingerli őket, szenvednek tőle.

A sokat emlegetett zajártalomnál a jelek szerint nem kevésbé kártékony a csendártalom.

Tünetté harapózik lassan-lassan -- nem egyszerű jelenséggé, hanem kórjelző tünetté -- a belesüketülés a csendbe. S nemcsak azon a vidéken, amelynek csendveszélyét hónapok óta jelzik, állítják vagy vitatják nyilvános fórumokon, lapokban, folyóiratokban. Nemcsak irodalomnak, kritikának, művészetnek csitul a visszhangja, hanem minden termékeny emberi tevékenysége is. A biológus se hallja vissza munkáját, a nyomdász se, az építész se. Amit meg mégis visszahall belőle, bár ne hallaná, mert gyakran az értetlenségről, a féltékenységről vagy a hizelgésről, az érdekekről vagy az indulatokról verődik vissza, hamisan. Gyűlnek, gyülekeznek a jelek, hogy

nemcsak építész, nyomdász, biológus jár így, jár így pórul, a munkájával, hanem mások is. Sokan, mind többen, akik csinálnak valamit, aztán a csendbe belevész a tettük visszhangja, megítélése, a tettük öröme.

A tettük eredménye talán nem vész el s a közhaszna sem. Bérrel, prémiummal, juttatással elvégre kifizetik a munkát, besorolás, séma, norma, törvény, rendelet szerint. Papir szerint, papirpénzzel. A Mű is készen: az épület, a gyógyszer, a vegyszer, a cimbetű a cikk fölött, a cikk, a vers, a regény a cimbetű alatt. Teljesítve a teljesítmény, létesítve a létesítmény. Készen az erőmű.

A gép forog -- az alkotó nem pihen. Egyre nyugtalanabb a bérrel a zsebében, mert noha a pénz mértékegység, nem föltétlenül az értéket méri. Dolga végeztével nyugalmát az ember máshol is keresi, mint a bugyellárisban. Nyugalmát máshol találhatná. Valamiben, amit nem lehet papiroson mérni, papiroson kifejezni, papirt nyálazva számolgatni. Nem lehet elintézni bankóval, csekkel, oklevéllel sem, az elismerés írásos bizonyítványain sem.

Hol is? Hol is a fizetség, ami nem költhető el, ami nem fogyna, ami értékállóbb, értékmérőbb, biztonságosabb? Talán az érdeklődésben. Értő társak érdeklődésében, értő társak véleményében. Egy értő társadalom figyelmében. Munka után az ember várná, hogy annak az érdeklődésnek, annak a figyelemnek, amit a munkájának szentelt, egy kis részét, a töredékét a többiek érdeklődésében viszontlássza. Hogy az, amit a munkájába önmagából beleölt, ebben az elégtételben mégis tovább éljen. Ez lenne a napi munka napi feltámadása, az egyetlen feltámadás, amely a földön lehetséges. Ez lenne az a percnyi halhatatlanság, ami nélkül bajos élni.

Ha egy embertől, mikor visszatér "a világnak egy fertályáról", ahol erőművet épített, nem azt kérdik meg, hogy milyen az erőmű, hanem azt kérdezzetik, hogy milyenek ott a nők, az bajosan

szedi össze a munkakedvét egy másik erőmühöz.

Bajos örömet lelni abban a gyakori tapasztalatban, hogy a társakat mindinkább az érdekli a másiktól, milyen márkájú a kocsija, s nem az, milyen márkájú az ember, aki benne ül vagy esetleg csak gyalogol a kocsik között, milyen márkájú az élete, a munkája, a gondolata, a tartása. Bajosan telik öröm azokban a szaporodó tünetekben, amelyek azt jelzik, hogy az embereket jobban érdekli a másik emberben, de lassan már önmagukban is a mellékes, a járulékos, a felület, az élet formája, mint a fontos, a lényeges, a jellemző, a valódi, az élet tartalma. Jobban érdekli őket az, ami a motorjukban zsvivajog vagy a puskacsőben, amit elefántról tigrisre fognak.

Bajos örülni a fülsiketítő zajnak is.

Fülsiketítő zaj kíséri, mélyíti, teszi mind nyomasztóbbá ugyanis a cselekedet, a munka, az érték körül támadó, fülsiketítő csendet. A dörgő tapsban, amely egy ünnepségen megjelenteknek szól, mélyebben, bántóbban morajlik a csend, amely a munkanapi részvevőknek jut.

Ha egy tudósításban -- nem reklámszövegben, mert abban mégcsak hagyján -- de egy tudósításban azt lehetett nemrégiben olvasni, hogy valamely rendezvényen "hazánk legjelesebb művészei" vesznek részt, az olvasó ugyan mire vélhetné ezt a megfogalmazást? Természetesen arra, hogy hazánk legjelesebb művészei lesznek ott. Alább aztán a tudósításból kiderült, hogy táncdalénekesek lépnek fel, legjelesebbjeinkként. Senki nem vitatja a népszerűségüket, a tudásukat, hasznosságukat a maguk helyén és idején. De bizonyos, hogy nem ők hazánk legjelesebb művészei.

Hírközlő intézményeinkben, s épp a leghatékonyabbakban, lassanként átveszi egyeduralmát a felsőfok. Elragadónál, lenyügöző-

nél, csodálatosnál, káprázatosnál alább hovatosenki nem adja, s aki a jelzőt egyszer megkapta, kevesebbel többé be nem éri. A káprázatos és a szemfényvesztő között ebben a görögtüz-ragyogásban elmosódik a különbség, csak az anyanyelv józan mértéktartása próbálja őrizgetni, védeni, megtartani, amíg tudja, amíg lehet, amíg a jelzők csinnadrattájából még ki-kihallatszik a hangja. Nem kár az elpocsékolott jelzőkért? S már nem kérdezni, hanem határozottan állítani kell, hogy szétfecsérlésük kártékony hatású. Megmérgezi, mértéktévesztővé, mértékvesztővé teszi azt, azokat, sokakat, egyre többeket, akiknek naphosszat a fülébe húzzák s a szemét rontják vele, hogy a jó a legjobb, a jeles a legjelesebb.

A káprázatosban nyomtalan marad, ami egyszerűen csak világos, ami egyszerűen csak világos, a káprázatban nincs kinek világitani. A fülsiketítő zajban nem hallani a csend vészjeleit.

Arányt teremteni egy ember, egy csoport, egy együttes kötelező teljesítménye és előre ki nem köthető eredménye között, arányt teremteni népszerűség és a népnek tett szolgálat között -- ez volna a teendő. Nem helyreállítani az arányokat, mert soha nem is álltak még egyensúlyban, hanem megteremteni, kiküzdeni, kivívni -- ez volna a teendő. Megteremteni az arányokat a munka és a hatása, az érték és a siker között -- ez volna a teendő.

Nem az elismerés hiánya okozza a süketségét annak, aki csinált valamit, tett valamit, létrehozott valamit, hanem az érdeklődés hiánya. Az tompit úgy el, az vezet úgy félre, hogy a nyomdász, a biológus, az építész, a tevékeny ember már-már kénytelen lesz azt hinni, hogy csak azt tette jól, csak az az igazi, ami iránt nem érdeklődik a másik, a pályatárs, a társ. Az értő, az érdeklődő, a figyelő vélemény, a ráébresztő, a mértéket adó vélemény, munkatársak, vetélytársak, pályatársak, társak eligazító

véleménye ritkul s hiányzik egyre kinzóbban az elvégzett munka körül, s kergeti süketté azt, aki elvégezte.

Aki valahol a világban megépített egy művet, aprót vagy hatalmasat, erőművet vagy iniciálét, annak ólmot önt a fülébe műve bevégeztén a kérdés: milyenek ott a nők?